

Йордан Йовков

Призракът

Всяка голяма епична борба създава една популярна любима фигура, която събира усилията и подвизите на цял народ, на цяла епоха. Създава един безимен герой, който с очарованието на мит живее повече в песните и легендите, отколкото в сухите страници на историята или в мрамора и бронза на официалните паметници. Цял век се измина вече от кампанията в 1812. Може би една от най-стихийните, най-кървавите войни. Като широките вълни на едно море, подгонени от бесен ураган към гранита на упорити брегове, въстава една голяма нация, една голяма маса, върху друга. И светът, вцепенен и изумен, става плах свидетел на най-безмилостния, най-жестокия удар. Дълго след това леденият ужас от разрушението и смъртта живее наред с гръмката слава на победите. Но минават годините. Отделните епизоди се забравят почти, прочутите имена заглъхват в паметта на поколенията, както времето и дъждът заличават най-възторжените надгробни епитафи. Никой не търси безбройните томове книги, посветени на това време, и върху тях лежи слой пепел. Но сред тая непрогледна мъгла на времето изправя се все така високо, живее една фигура още. В кървавото далечно сияние на това минало тя се изправя като внушителен призрак. Това е старият французки гренадер. Ние го виждаме още в беззаветния, стихийен устрем в гърмежа и бурите на Бородино, виждаме го, уморен и тежко дишаш от тая колосална борба – намръщен и горд, изправен в огненото сияние на горящата Москва. И не много след това той, нещастен вече, но все така твърд, героичен, се връща назад, търси родния край, загубен в безбрежните снежни полета. Но той намира сили за нови боеве, намира сили да пренесе най-тежкото изпитание: сам да изгори победоносните си знамена. И той отстъпва, преследван от хайката на хиляди врагове, отстъпва като изнемогващ лъв, ранен, с изтичаща кръв, но все още опасен и страшен. И в конвулсиите на последни усилия, той се обръща отново с лицето си срещу сонма врагове при Лайпциг, при Ватерло. Тук сред море от кръв, при последните лъчи на залязващото слънце, сред заглъхващите, уморени гърмежи на топовете, обезсилен, но непобедим, той умира. Умира една голяма душа, умира една легенда...

Но героите не умират. Има една малка песен, известна на цял свят. Всички я обичат, всички я пеят и всред бурята на нейните възторжени звукове възкръсва мощният, легендарен образ на гренадера. Двама големи художници, Хайне и Шуман, създадоха на непобедимия войник един безсмъртен ореол от красота и поезия. И тая песен още дълго време ще се пее и дълго време още образът на стария гренадер ще пленява трепетните души...

Аз отдавна зная тая песен. В нея има мощното рикание на лъв, има гръмотевичното шествие на победи, има ехото на хиляди ура. И над всичко това топлата, широка вълна на беззаветна привързаност и обич към родината. В тая песен трепти тая сублимна душа, която може еднакво широко и красиво да изживява и ликуващата радост на успеха, и болезнената мъка на нещастieto. Да, има и още едно: вярата в един уречен час, вярата в едно възкресение...

Искам да слушам тая песен. Повече от други път, повече от някога, искам да я слушам сега. Дълбоко вълнение и трепет обхваща душата ми. Аз се радвам, аз тръпна в умиление, в най-възвишен възторг. Защото, когато слушам сега тая песен, наред с чудния образ на стария гренадер, аз виждам и друг, по-познат, близък и роден. Виждам образа на нашия войник. Войникът от трите войни, войникът от безбройните бойни полета, изправен един срещу всички.

И струва ми се, че тая песен е за него. В нея се разлива и трепти неговата голяма душа. Един гренадер на новото време. Но ние сме съвременници. Той е още в нас и ние сме в него. Ние не можем да го видим тъй добре, както не можем да обхванем с погледа си една грамадна сграда само защото сме в подножието ѝ. Но ще минат години, едно разстояние ще се открие от тях и тогава други поколения, в душите на които може би ще трепти по-голям възторг, ще могат да видят по-ясно тая фигура. Пред техните заплени очи той ще се изправи по-мошен, по-велик и хубав, огрян от лъчите на един най-възвишен подвиг.

Излишно е да рисувам сега тоя портрет, кой не го знае, кой не го е виждал. Едно видение на довчерашен кошмарен сън. Най-едри, най-бързо нахвърляни щрихи ще извикат пред очите тоя образ. Спомнете си: тъмната, смачкана фуражка, често без козирка. Грубия сив шинел, изцапан от калта на окопите. После това загоряло бронзово лице, гъста брада, тоя равнодушен, но спокоен и твърд поглед, навикнал да гледа в лицето на най-голямата опасност, в лицето пи самата смърт. И една походка тровава, но защото плещите са твърде широки. И тая снага, дишаща здраве и сила, блискава от дъжда, брулена от ледни ветрове, има спокойната издръжливост на бронзова фигура, изложена на всички стихии.

Тая голяма фигура принадлежи вече на миналото. Тя изчезна с последния, заглъхващ топовен гърмеж, с последното сияние на пожарите. Той изчезна също както ония герои на легендите, които след тежка борба, уморени и тъгуващи, се скриват в незначайни пещери. Ние го помним всички, но никой го не вижда. Ние виждаме и сега войници, маршируващи стройно или изправени неподвижно до караулните будки. Но те не

са като него. Тия млади, разумни момчета, почти деца, които като школници плахо търсят очите на своите началници, които тъгуват за село и в ръкава на шинела си крият малко, смачкано писъмце, прочитано насаме всяка вечер. Разбира се, в това няма нищо лошо. Те не са само днес това, което утре ще бъдат...

Той, старият ветеран, се изгуби.

Но вчера аз го видях. Да, вчера, един хубав пролетен ден. Улиците бяха облени от греещи, сребърни лучи, една страстна, опияняваща ласка гали душите, запалва очите, извиква безпричинни усмивки на всяко лице. В такива дни болните повече вярват, че ще оздравеят, в такива дни разкрива криле и потрепва и най-измъчената душа. Би помислил човек, че в такива дни дори и мъртъвците ще напуснат мрака и студа на гробовете, като че виденията стават тъй възможни, както в млечното сияние на една лунна нощ...

И аз го срещнах ненадейно. Разбира се, в това няма нищо чудно, нищо необикновено. Видях един войник. Но един войник не от днес, а такъв, какъвто беше във войната. Аз гледах него – стария ветеран. Боже мой, та това беше той, същият той! По средата на улицата той вървеше приведен, наметнат със сивия си шинел, изцапан и измачкан, като че току-що бе излязъл от окопа. И същото загоряло бронзово лице, покрито с гъста брада. Същият твърд, уверен поглед и мудна, стремителна походка. Единият ръкав свободно се развяваше. Може би едната ръка липсваше...

Може би това беше някой ранен, неоздравял още войник от някоя болница. Но той не приличаше на такъв. Тия болни войници аз съм срещал. Той не беше като тях в нови и чисти дрехи, нямаше тия нови и евтини обувци, купени от някое благотворително общество. Той беше с цървулите, мокри, кални. Като други ранени, той не гледаше минавачите, не търсеше състрадание в очите им. Той гледаше замислен пред себе си. Не просеше, не искаше нищо, апатичен и чужд на всичко...

Той не гледаше никого, но сам събираше всички погледи. И защо душата потръпва, пронизана от внезапната болка на забравена рана? Защо идеше от тоя човек леденият поразяващ, лъх от едно видение, от един призрак? Насреща, по гладкия паваж, идеха натруфени дами, идеха спокойно пушещи мъже, идеха офицери, пригладени и чисти, със сини, пришити в петелките ленти. Но защо разговорът се прекъсва, защо усмивките изчезват и широко разкритите очи не могат да се откъснат от тая странна фигура? Неволно аз бях се спрял и гледах. И струваше ми се, че изчезват зданията, изчезва паважът и блясъкът на топлия ден.

Струваше ми се, че виждам пространно, посърнало поле, тежки, дъждовни облаци, кални пътища, запрегнати топове из тях, вълнуващи се безкрайни колони. Откриваха се тия странни и зловещи декори, между които уверено и твърдо пристъпвашетоя войник. Пристъпваше към мъгляви, тъмни хоризонти, дето шрапнели и гранати чертаят огнените знаци на ужаса и смъртта.

Кой беше тоя странен войник, отде беше дошел, де отиваше? Жив човек ли беше това, или безплътен призрак вървеше из улицата? Аз го следих с очи. Все така безстрастен, съсредоточен сякаш в някаква тежка безрадостна мисъл, той вървеше, премина площада и без да погледне ни Народното събрание от едната страна, ни паметника на Царя Освободителя от другата, изчезна в далечните алеи...

Аз гледах след него. Струваше ми се, че той все така мълчеливо продължава да върви. Ще върви още много, ще трябва да стигне тъжните полета на Тракия, Одрин, Еркене, Чаталджа, да стигне оная велика гробница, където падат вечери на тъмна скръб и болезнена носталгия. Може би той е един от тия безбройни сенки, които безутешни и скръбни бродят там. Може би той е дошел оттам, чакат го там. Дошел за ласката на родния край или за жесток, мълчелив укор на гузни съвести. И отиваше си разочарован и безнадежден. Или, може би, съзрял сред суровия егоизъм младия, надежден кълн на бъдащето, той си отива доволен, отнасящ за себе си и за другите тая малка утеха, която ще даде сила да се чака търпеливо, да бъде по-малка скръбта за родния край и по-малко да тежи надгробната пръст на чуждата земя.

Аз ходих дълго и тоя странен и поразителен призрак на скорошното минало все още стоеше пред мене. Нима няма да се появи пак някога? По-ясно от всеки друг път аз разбрах, че дори много легенди не са само наивно творчество, а едно тъмно упование, една неугасваща вяра сред мрака на голяма скръб. Аз си спомних старата приказка за крал Артура и рицарите от кръглата маса. Те стоят скрити в незнайно убежище, стоят безмълвни и строги. Но в душите им като жив, тлеещ огън гори тая вяра, която им дава търпението да не чувствуват вървежа и на вековете. Сложили ръце върху тежките си мечове, те безмълвно чакат. Чакат уречения час...

КРАЙ

Източник: Словото
Набиране: Иван Иванов или екип на abc дизайн

Публикация

Йордан Йовков, „Събрани съчинения в шест тома“, Том първи, „Български писател“,
С. 1976. Под общата редакцията на Симеон Султанов.

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/7912>]